

УДК 341.1/8

Юлія Локшина,*аспірант відділу європейського права та міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної Ради України*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ НОРМ І ПРАВИЛ ГАТТ/СОТ: НАУКОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена дослідженню стану й особливостей правового регулювання антидемпінгових, компенсаційних і захисних заходів відповідно до системи ГАТТ/СОТ. Наголошено на необхідності подальшого дослідження цієї теми в напрямі правового регулювання засобів захисту торгівлі також у рамках регіональних угод, зокрема відповідно до права Європейського Союзу.

Ключові слова: засоби захисту торгівлі, антидемпінгові заходи, компенсаційні заходи, захисні заходи, ГАТТ/СОТ, Європейський Союз.

Постановка проблеми. У контексті Європейського вектору інтеграції України та підписання й ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) існує необхідність гармонізації вітчизняного законодавства відповідно до законодавства ЄС у багатьох сферах економіки.

Унаслідок цього важливим є як дослідження особливостей міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі, так і зосередження уваги на окремих нормах, що існують щодо цього у праві ЄС.

Метою статті є насамперед вивчення специфіки та виявлення основних ознак міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі, а саме антидемпінгових, компенсаційних і захисних засобів у рамках ГАТТ/СОТ.

В Україні питання регулювання засобів захисту торгівлі в контексті ГАТТ/СОТ досліджували такі вчені: Н.В. Бочарова, О.К. Вишняков, Ю.Й. Герасим, І.С. Капуш, О.М. Кочергіна, В.В. Коновалов, Н.О. Коновалова, А.А. Мазаракі, В.І. Муравйов, С.Л. Нетудихата, С.О. Новіков, С.Г. Осика, В.Т. Пятницький, О.А. Решота й інші. В іноземній літературі питанню регулюванню засобів захисту торгівлі присвячено низку наукових робіт таких дослідників, як В. Баель, Ж. Белліс, П. Бентлі, Ван ден Боше, Р. Вофрум, П. Мавроїдіс, Н. Мусис, Н. Недзель, Б. Олсен, Дж. Пфумордзе, А. Сапір та інші.

Виклад основного матеріалу. Протягом Уругвайського раунду переговорів ГАТТ держави вперше почали розширювати дію своїх прав та обов'язків за статтею XIX ГАТТ 1994 року, що стало причиною прийняття трьох спеціальних угод ГАТТ/СОТ – Угода про застосування статті VI ГАТТ, Угода про субсидії та компенсаційні заходи й Угода про захисні заходи, які містять детальне правове регулювання як по суті, наприклад, стосовно визначення демпінгу, субсидій і захисних заходів, так і всіх процедурних моментах, маючи на меті забезпечити кращий рівень узгодженості

регулювання засобів захисту торгівлі на міжнародному рівні й окремими державами.

Також, говорячи про специфіку міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі, треба зазначити про важливу роль статті VI Угоди ГАТТ 1947 року, яка визначає основоположні принципи регулювання захисту держав-членів Світової організації торгівлі від демпінгу та певних видів субсидій шляхом надання їм можливості застосовувати два види засобів захисту торгівлі – антидемпінгові й компенсаційні заходи. Водночас Угоди «Про застосування статті VI ГАТТ» 1994 року, «Про субсидії та компенсаційні заходи» 1994 року і «Про захисні заходи» вже містять більш детальне регулювання предмета заходів і процедурних моментів, що стосуються визначення наявності або відсутності завданої шкоди, причинно-наслідкового зв'язку між імпортом і шкодою, правил застосування заходів тощо. Багато дослідників, зокрема Ч. Боун, визначають, що стаття VI Угоди ГАТТ не замінюється іншими спеціалізованими угодами ГАТТ/СОТ, які стосуються засобів захисту торгівлі, а, навпаки, всі правові документи формують спільний комплекс норм міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі [9]. Це означає, що норми статті VI Угоди ГАТТ обов'язково мають читатися у взаємозв'язку з положеннями Угоди «Про застосування статті VI ГАТТ» й Угоди «Про субсидії та компенсаційні заходи».

Зазначимо, що Угода про застосування статті VI ГАТТ не забороняє демпінг загалом, а лише засуджує шкоду, спричинену таким товаром на вітчизняному ринку. Згідно з Угодою про застосування статті VI ГАТТ 1994 року, яку ще називають Антидемпінговою угодою, країна-член організації має право застосувати антидемпінговий захід у відповідь на імпорт, що містить ознаки демпінгу, лише в разі, якщо цей імпорт спричиняє або загрожує спричинити матеріальну шкоду вітчизняній галузі промисловості [4]. Тобто з метою визначення факту демпінгу, відповідно до Угоди, мають бути продемонстровані такі три вимоги:

1) експортна ціна товару має бути меншою, ніж порівняльна ціна, що встановлюється під час звичайної торгівлі на аналогічний товар у країні експорту; 2) наявність матеріальної шкоди чи загрози здійснення матеріальної шкоди вітчизняній галузі промисловості; 3) доведення того, що саме демпінг є причиною шкоди галузі, тобто причинно-наслідковий зв'язок між демпінгом і шкодою [4].

Визначення аналогічного товару, згідно з Угодою про застосування статті VI ГАТТ, є також надзвичайно важливим моментом в антидемпінговому розслідуванні, що впливає на підтвердження наявності демпінгу та шкоди. Так, ст. 2.6 Угоди визначає аналогічний товар як товар, що є ідентичним або повністю подібним товару, який розглядається [4]. При цьому Угодою визначається, що в разі відсутності такого товару аналогічним товаром може бути визначений інший товар, наділений одними й тими самими характеристиками товару, імпорт якого демпінгується.

Щодо антидемпінгового розслідування, то цей процес зазвичай у різних країнах за правилами СОТ проходить і розпочинається за однією процедурою відповідно до Угоди про застосування статті VI ГАТТ. Так, до спеціально уповноваженого органу, що вправі розглядати такого роду заяви в країні-імпорту, надсилається заява, яка має бути підтримана національними виробниками аналогічних товарів, що займають щонайменше 25% частки ринку аналогічного продукту.

Також, окрім детального переліку того, що має бути включено в антидемпінгову заяву, та різних процедурних умов, Угода про застосування статті VI ГАТТ також містить і детальні визначення двох основних елементів регулювання цього виду засобів захисту торгівлі, а саме демпінгового товару, і суттєвої шкоди вітчизняній галузі промисловості. За визначенням статті 2.1 Угоди, товар є таким, що демпінгується, «тобто вводиться в торгівлю іншої країни за вартістю, меншою від звичайної, якщо експортна ціна товару, що експортується з однієї країни до іншої, менша від порівняльної ціни, яка встановлюється в ході звичайної торгівлі на аналогічний товар, призначений для споживання в країні-експортері» [4]. Тобто оцінювання факту й величини демпінгу формується шляхом порівняння експортної ціни на демпінгований товар і ціни на аналогічний товар у країні-експорту. Отже, демпінговою різницею є різниця між двома видами цін: ціною на відповідний аналогічний товар, призначений для споживання на внутрішньому ринку країни-експортера, та експортною ціною на товар у відсотках.

Як тільки в процесі проведення антидемпінгового розслідування експортна ціна й ціна на аналогічний товар на внутрішньому ринку експортера відомі, демпінгова маржа становить менше ніж 2%, то антидемпінгове розслідування взагалі припиняється. А якщо демпінгова маржа становить більше ніж 2%, далі спеціально-уповноваженим органом здійснюється процес визначення наявності або відсутності суттєвої шкоди.

За результатами проведення антидемпінгового розслідування згідно з Угодою про застосування статті VI ГАТТ, державою можуть бути застосовані: 1) попередні заходи; 2) цінні зобов'язання; 3) антидемпінгові заходи. Крім того, розмір антидемпінгового мита, за правилами СОТ, не може бути більшим, ніж розмір демпінгової різниці, встановлений за результатами розслідування [12].

Щодо терміну дії антидемпінгових заходів, то Угода вимагає, щоб країни-члени СОТ скасовували застосовані антидемпінгові заходи кожні п'ять років, крім випадків, коли спеціально уповноважений орган у ході повторної попередньої перевірки зробив висновок, що цей засіб необхідний, щоб запобігти продовженню або подальшим випадкам демпінгу.

Права й обов'язки країн-членів СОТ щодо застосування субсидій на товари врегульовані спеціальною Угодою про субсидії та компенсаційні заходи 1994 року. Ця Угода має на меті регулювання надання державної підтримки товаровиробникам, що потенційно може мати негативний вплив на міжнародну торгівлю, стосується не всіх типів державної підтримки, а лише певних видів субсидій, які потенційно можуть викривляти міжнародну торгівлю товарами, тобто стосуються лише товарів і лише тих, що підпадають під визначення поняття субсидії, що міститься в Угоді, а саме у ст. ст. 1. і 2. Так, субсидією, згідно з Угодою про субсидії та компенсаційні заходи, є «фінансове сприяння, що надається на території країни-члена СОТ урядом або будь-яким державним органом, коли: (i) уряд практикує пряме переведення грошових коштів (наприклад дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу грошових коштів або зобов'язань (наприклад гарантій за позиками); (ii) уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад такі фіскальні стимулюючі заходи, як податкові кредити); (iii) уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закуповує товари чи послуги; (iv) уряд здійснює платежі до механізму фінансування, або доручає, або наказує приватній установі виконувати одну чи більше функцій, або (а) (2) підтримка доходів чи цін у будь-якій формі в розумінні статті XVI ГАТТ 1994 року; а також (b) вигода, що надається таким чином» [6].

На додаток до елементів «фінансового сприяння» та «вигоди», що разом становлять визначення субсидії в розумінні Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, ст. 2 Угоди також містить ще один важливий елемент, а саме визначення «адресності субсидії». Так, лише ті субсидії, щодо яких доведено, що вони адресні в розумінні ст. 2 Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, можуть підпадати під дію компенсаційних заходів відповідно до цієї Угоди. Така адресність, за висловами деяких учених, означає, що певне фінансове сприяння спрямоване на надання переваг лише окремим підприємствам, а не є загальнодоступним для більшості місцевих товаровиробників, що знаходяться в юрисдикції певної держави або на її території [11].

Як визначає С.Г. Осика, процедура проведення розслідування, згідно з Угодою про субсидії та компенсаційні заходи, схожа на процедуру антидемпінгового розслідування за правилами Угоди про застосування статті VI ГАТТ 1994 року [1]. Із цим можна погодитися, оскільки це розслідування порушується після звернення національних виробників до спеціально уповноваженого органу, що проводить розслідування. Таке звернення має містити достатні докази існування самої субсидії, по можливості її обсягів, завданої субсидованим імпортом шкоди, а також причинного зв'язку між субсидованим імпортом і шкодою. Крім того, як і в разі з антидемпінговим розслідуванням, таке звернення має бути підтримане виробниками, що виробляють щонайменше 25% обсягу виробництва аналогічного товару в державі імпорту [6].

Якщо в ході компенсаційного розслідування в країні-імпорту виявляється, що імпорт був субсидований і спричинив шкоду національній галузі промисловості, спеціально уповноважений орган може, відповідно до правил Угоди про субсидії та компенсаційні заходи ГАТТ/СОТ, накласти компенсаційний захід для компенсації спричиненої шкоди. Як у випадку з антидемпінговими заходами, держави мають не обов'язок, а право на свій розсуд вирішувати, застосовувати чи ні компенсаційні заходи в кожному окремому випадку. Учений А. Сапір визначає, що, як і при антидемпінгових заходах, розмір компенсаційного мита повинен дорівнювати або бути меншим за суму субсидії [11].

Останній тип засобів захисту торгівлі, а саме захисні заходи, теж підлягає міжнародно-правовому регулюванню в рамках системи ГАТТ/СОТ і регулюється спеціалізованою Угодою «Про захисні заходи» 1994 року, а також статтею XIX ГАТТ «Надзвичайні дії щодо імпорту окремих товарів» 1994 року. Стаття XIX ГАТТ установлює загальні умови, коли захисні заходи, тобто норми щодо торговельних преференцій, необхідності проведення попередніх консультацій, питання компенсацій тощо, можуть бути застосовані. Так, у статті XIX (1) ГАТТ сказано, що, «якщо в результаті непередбачених обставин ... будь-який товар імпортується на територію такої договірної сторони, збільшується в такій кількості й на таких умовах, що це спричиняє чи загрожує завдати серйозну шкоду вітчизняним виробникам на цій території аналогічних або безпосередньо конкуруючих товарів, договірна сторона повинна мати право щодо такого товару, до такої міри й на такий термін, які можуть бути необхідні для запобігання наслідкам такої шкоди або усунення наслідків такої шкоди, призупинити зобов'язання повністю або частково, чи анулювати поступки, або внести в неї зміни» [2]. Тобто стаття визначає основу для застосування заходів у разі «непередбачених обставин», наявність чи відсутність яких аналізується спеціальним органом, що проводить розслідування, в кожному окремому випадку стосовно певного товару. Загалом, відповідно до апеляційного висновку у справі «United States – Safeguard Measures on Imports

of Fresh, Chilled or Frozen Lamb Meat from New Zealand and Australia», непередбачувані обставини, згідно зі статтею, є тими, настання яких договірна держава не могла передбачити під час виконання інших своїх обов'язків у рамках СОТ, зокрема відповідних тарифних поступок [8]. Дослідники П. Мавродіс, П. Мессерлін і Дж. Ваутерс говорять, що важливим моментом тут є саме непередбачуваність не настання самих обставин, а неочікуваність завдання шкоди для вітчизняної галузі промисловості [10].

Угода про захисні заходи 1994 року вже більш докладно регулює правила застосування захисних заходів, які передбачені в статті XIX ГАТТ 1994 року, а також виокремлює базові принципи такого регулювання. Так, стаття 2.1 Угоди встановлює умови застосування суб'єктом Угоди захисних заходів, і, відповідно до Угоди, кожна держава має застосовувати захисні заходи до товарів лише, якщо внаслідок проведеного спеціально уповноваженим органом розслідування визначено таке: 1) товар імпортується на територію цієї держави у збільшеній кількості; 2) товар серйозно шкодить або може зашкодити вітчизняній галузі промисловості аналогічних товарів. Визначення того, чи збільшився імпорт і чи це призвело до шкоди національній галузі промисловості в розумінні Угоди, тобто збільшення імпорту є «достатньо нещодавнім, достатньо різким і достатньо суттєвим», визначається в кожному випадку окремо спеціальним органом країни імпорту, що проводить розслідування [5]. Як зазначає вчений З.Й. Опейда, незважаючи на те що Угода не визначає чітко період часу для зростання імпорту, для визначення абсолютного та відносного зростання імпорту судовою практикою у сфері захисних заходів зазвичай використовується період у два останні роки [3].

Як і під час антидемпінгового та компенсаційного розслідування, розслідування, відповідно до Угоди про захисні заходи СОТ, має бути публічним, тобто включати публічні слухання, відкриті повідомлення всім зацікавленим сторонам цього розгляду, щоб усі учасники мали змогу подати свою інформацію або надати докази. Що ж до відмінностей, то важливою відмінністю від правил застосування інших засобів захисту торгівлі є спеціальна умова ст. 3.1 Угоди про захисні заходи, яка зазначає, що спеціально уповноважений орган протягом розслідування має визначити також те, чи відповідає захід «суспільним інтересам» країни імпорту. При цьому Угода не містить докладне пояснення того, що саме мається на увазі під суспільними інтересами, і докладної процедури визначення відповідності суспільним інтересам. Тому деякі вчені, зокрема І. Ван Баель і Дж. Белліс, зазначають, що орган, який проводить розслідування, в кожному окремому випадку на свій розсуд визначає відповідність цьому критерію [12].

Треба зазначити, що, на відміну від антидемпінгових і компенсаційних заходів, захисні заходи не вважаються відповіддю на «недобросовісну торговельну практику», а мають місце в умовах справедливої торгівлі за надзвичайних

обставин. Особливістю правил застосування захисних заходів, порівняно з антидемпінговими та компенсаційними заходами, є наявність серйозної шкоди, яка завдана вітчизняній галузі виробництва аналогічних товарів, що відрізняється від поняття суттєвої шкоди, яка застосовується в Угоді «Про застосування статті VI ГАТТ» та Угоді «Про субсидії та компенсаційні заходи». Так, «серйозна шкода» розуміється як значне погіршення ситуації у вітчизняній галузі виробництва, а загрозою серйозної шкоди є неминучість настання такої шкоди [5]. При цьому серйозна шкода в розумінні Угоди є більшим погіршенням стану галузі порівняно з критерієм суттєвої шкоди за умов застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів [1]. Такий порівняно серйозніший критерій шкоди щодо захисних заходів пояснюється особливою природою цього типу засобів захисту торгівлі, а саме їх застосування країнами-членами СОТ за непередбачуваних обставин за умови крайньої необхідності. Отже, спеціально уповноважений орган країни-імпорту також досліджує факт виникнення самих «непередбачуваних обставин» і логічний взаємозв'язок між цими обставинами та різким збільшенням імпорту.

Загалом обов'язковою умовою застосування захисних засобів є наявність причинно-наслідкового зв'язку між збільшенням імпорту й серйозною шкодою вітчизняній галузі промисловості. Схожий критерій застосування наявний і щодо інших засобів захисту торгівлі, тобто антидемпінгових і компенсаційних заходів. Також, як зазначає З.Й. Опейда, тут важливо виключити вплив усіх інших факторів, які могли б впливати на зростання імпорту [3].

Як тільки такі факти спеціально уповноваженим органом установлені, захисні заходи можуть застосовуватися лише тією мірою, щоб запобігти або протидіяти заподіяно серйозної шкоди і сприяти поверненню до попереднього стану, що існував до такого початку здійснення імпорту.

Щодо термінів застосування захисних заходів у міжнародній торгівлі товарами ст. 7 Угоди про захисні заходи передбачає, що термін дії захисного заходу дорівнює лише тому періоду часу, який є необхідним для усунення заподіяної шкоди, попередження або відновлення галузі, якій заподіяно шкоду, проте цей період не може перевищувати чотирьох років, що відрізняється від терміну в п'ять років, протягом якого діють інші засоби захисту торгівлі. Крім того, ця сама стаття передбачає, що цей період у чотири роки може бути продовжений ще максимум на чотири роки, якщо спеціально уповноважений орган, що проводить розслідування, визначить, що дію заходів необхідно продовжити.

Висновки

Отже, незважаючи на те що кожна держава-член СОТ має власне законодавство, яке регулює антидемпінгові, компенсаційні та захисні заходи, Угода про застосування статті VI ГАТТ

1994 року, Угода про субсидії та компенсаційні заходи й Угода про захисні заходи становлять міжнародно-правову базу регулювання засобів захисту торгівлі. Ці спеціалізовані Угоди СОТ із регулювання засобів захисту торгівлі характеризуються як наявністю схожих норм, так і суттєвими відмінностями в регулюванні, що стосуються лише певних заходів.

Крім того, міжнародно-правове регулювання цієї сфери доповнюється дією норм і правил регіональних угод, які можуть містити додаткові умови. З огляду на це, важливою, на думку автора, видається необхідність здійснення подальших досліджень права Європейського Союзу у сфері засобів захисту торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Осика С.Г. Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи / С.Г. Осика, В.В. Коновалов, А.С. Осика ; Укр. акад. зовніш. торгівлі. – К., 2000. – 397 с.
2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року : Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264/page.
3. Опейда З.Й. Застосування спеціальних заходів щодо імпорту у Світовій організації торгівлі / З.Й. Опейда // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 1 (27). – С. 25–32.
4. Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року : Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_010.
5. Угода про захисні заходи : Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_016.
6. Угода про субсидії і компенсаційні заходи : Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_015.
7. Appellate Body Report, United States – Definitive Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds252_e.htm.
8. Appellate Body Report, United States – Safeguard Measures on Imports of Fresh, Chilled or Frozen Lamb Meat from New Zealand and Australia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds177_e.htm.
9. Bown Chad P. The Global Resort to Antidumping, Safeguards, and other Trade Remedies Amidst the Economic Crisis. World Bank Policy Research Working Paper Series, 1 September 2009.
10. Mavrodīs P., Messerlin P, Wauters J. The Law and Economics of Contingent Protection in the WTO. Massachusetts: Edward Elgar Publishing. – 2010. – P. 511.
11. Sapir A. Some Ideas for Reforming the Community Anti-dumping Instrument [Electronic Resource]. – Mode of access : URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/august/tradoc_129815.pdf.
12. Van Bael I., Bellis J. EU Anti-dumping and Other Trade Defence Instruments. – Kluwer Law International, 2004. – 1368 p.

Статья посвящена исследованию состояния и особенностей правового регулирования антидемпинговых, компенсационных и защитных мер в соответствии с системой ГАТТ/ВТО. Отмечается необходимость дальнейшего исследования данной темы в направлении правового регулирования средств защиты торговли также в рамках региональных соглашений, в частности в соответствии с правом Европейского Союза.

Ключевые слова: средства защиты торговли, антидемпинговые меры, компенсационные меры, защитные меры, ГАТТ/ВТО, Европейский Союз.

The article is devoted to the study of status and features of anti-dumping, anti-subsidy measures and safeguards legal regulation in accordance with the GATT/WTO rules. The author stressed on the necessity of further study of this topic regarding trade remedies legal regulation in the framework of regional agreements, in particular, in accordance with the law of the European Union.

Key words: trade remedies, anti-dumping measures, anti-subsidy measures, safeguards, GATT/WTO, European Union.

